

Викладач кафедри педагогіки та методики
викладання історії і суспільних дисциплін,
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: osholoh72@gmail.com

ЦІННІСНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Мета статті – розкрити ціннісні аспекти підготовки майбутніх психологів до діяльності в інклюзивному середовищі .

Методологія. Упровадження в сучасну освітню систему ідеї інклюзії дало поштовх до переосмислення ціннісних аспектів підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності в інклюзивному середовищі. Традиційно склалося, що в Україні психолог – не просто ретранслятор ідей психологічної освіти, але й фахівець щодо впровадження нових ідей в будь-який вектор системи розвитку особистості. Інклюзивна освіта, проникаючи в освітню практику, висуває вимоги щодо нових компетентностей, інноваційних форм організації педагогічної діяльності, високого рівня професійно-педагогічної культури майбутнього психолога.

Принципи усвідомлення важливості процесу підготовки майбутніх психологів до діяльності в інклюзивному середовищі базуються на гуманізмі, розвитку інтелекту та творчих здібностей, балансі інтелектуальних, етнічних, емоційних і фізіологічних компонентів кожної особистості. Психологу відводиться особлива, найважливіша роль у реалізації механізму інклюзії. Від власної педагогічної позиції, особистісної орієнтації на гуманістичні цінності навчання і виховання залежить якість інклюзивного освітнього процесу.

Однак, залишаються недостатньо дослідженими методи формування життєвих цінностей, компетентностей, емоційної стійкості, толерантності, рефлексії, емпатії та психологічної готовності майбутніх психологів закладів освіти до реалізації наукових підходів, принципів, методів, форм щодо впровадження інклюзивної освіти. Ці складові успішного інклюзивного навчання необхідно закладати ще на етапі професійної підготовки майбутніх психологів в умовах магістерської підготовки. Звідси виникає проблема про внесення змін до змісту програми професійної підготовки педагогічних кадрів, яких необхідно якомога раніше залучати до професійної діяльності, особливо її практичної спрямованості.

Наукова новизна. У процесі реформування освіти пріоритетним напрямом стало створення освітнього середовища для учнів з обмеженими можливостями, що дозволяє дітям, які мають відхилення у розвитку, вести повноцінний спосіб життя. У відповідь на виклики соціуму, найбільш гостро стоїть проблема забезпечення інклюзивних шкіл професійними кадрами: сучасний шкільний психолог повинен не тільки володіти різноманітними психолого-педагогічними вміннями, але й бути освіченою особистістю, здатною розуміти соціокультурну ситуацію, володіти високим рівнем моральної культури, служити дитині, бачити справжню мету свого життя.

Ціннісні аспекти підготовки майбутніх психологів до діяльності в інклюзивному середовищі розкриті в статті, дають можливість усвідомити сутність професійних цінностей, які визначаються як позитивна або негативна значимість об'єктів або явищ навколишнього світу для людини в контексті його професійної діяльності. Підкреслюється, що для суб'єкта професійні цінності стають регуляторами професійної діяльності і взаємовідносин з колегами, клієнтами .

Висновки. Професійні цінності майбутнього психолога формуються у професійному середовищі, у процесі навчально-професійної, квазі-професійної та інших форм діяльності як результат інтеріоризації професійних цінностей у процесі реалізації освітніх стандартів вищої школи.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, суб'єкти професійної діяльності, інклюзивне навчання, інклюзивне середовище.

Постановка проблеми. *Актуальність роботи.* Професійне становлення особистості, позиціонує цілісний процес, що розгортається в часі та освітньому просторі, включає найважливішу складову – формування системи професійних цінностей майбутнього фахівця.

Суспільний розвиток визначає надзвичайно актуальною проблемою часу розвиток інклюзивної практики, якість якої багато в чому залежить від позиції закладів вищої освіти, від єдиної політики у підготовці кадрів, від розуміння необхідності інтеграції наукових і методичних зусиль фахівців загальної та спеціальної освіти до європейського освітнього простору.

В свою чергу, актуальність даного дослідження полягає в необхідності вирішення цілого ряду *протиріч* між: законами, які декларують права дитини з відхиленнями у здоров'ї на розвиток, освіту, соціальну інтеграцію, і недосконалістю механізмів їх реалізації; вимогами до рівня підготовки педагогів, які працюють в сфері інклюзивної освіти, і недостатньою розробкою науково-теоретичних, практичних і методологічних підходів до даної проблеми; необхідністю розвитку та вдосконалення підсистеми інклюзивної освіти в системі загальної середньої освіти і недостатнім рівнем готовності випускників педагогічних вузів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Дослідники відзначають, що «ефективність підготовки особистості з позитивною мотивацією до педагогічної праці визначається цілою низкою чинників, серед яких головним є готовність присвятити себе обраній спеціальності, яка включає наявність високорозвинених компонентів педагогічної функції» [4, с.13]. У процесі реформування освіти пріоритетним напрямом стало створення освітнього середовища для учнів з обмеженими можливостями, що дозволяє компетентним спеціалістам прогнозувати вектори психолого-педагогічної взаємодії з даним контингентом ще в умовах фахової підготовки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові основи вищої професійної освіти в Україні обґрунтовано в працях Н. Бібік, А. Богуш, С. Гаркуші, В. Кременя, В. Лугового, Н. Ничкало, М. Носка, О. Савченко, Г. Тимошко та ін.; теоретико-методологічні засади неперервної професійної освіти розглянуто в роботах С. Гончаренка, С. Сисоєвої та ін.; модернізація педагогічної освіти на засадах компетентнісного підходу є предметом дослідження Л. Завацької, О. Пометун, О. Савченко, Л. Хоружої та ін.; історичний аспект професіоналізму і фахової майстерності викладача вищої школи є предметом наукових розвідок С. Грищенко, Л. Юди, Т. Янченко .

У системі освіти піднімається питання про значимість ціннісного компонента в професійному формуванні майбутнього психолога на всіх рівнях освіти (Н. Авраменко, Б. Братусь, А. Деркач, М. Миронова, В. Слободчиков, та ін.) і необхідності серйозної рефлексії ролі цінностей, як фундаментальної підстави в системі освіти.

В сучасну історичну добу гостро постає питання підготовки висококваліфікованих фахівців для роботи в інклюзивному середовищі. Як свідчать реалії життя, ідеологія інклюзивної освіти спрямована на надання кожній дитині та всім відособленим і вразливим групам рівних можливостей для результативного навчання. Інклюзивна освіта є підходом, який допомагає адаптувати освітню програму та навчальне середовище до потреб учнів, які відрізняються своїми навчальними можливостями.

Наукові розвідки з питання формування професійної компетентності педагога в умовах інклюзії здійснили такі науковці, як: Я. Баранець, В. Гладуш, І. Демченко, М. Захарчук, О. Мартинчук, М. Швед та ін.

Проблему інклюзивного навчання розглядають багато українських науковців: Н. Андрійчук, В. Андрущенко, Ю. Богінська, В. Болдирева, В. Бондар, Є. Бондаренко, Л. Будяк, Ю. Волчелюк, Г. Давиденко, О. Дікова-Фаворська, Т. Євтухова, М. Захарчук, І. Калініченко, А. Колупаєва, К. Косова, І. Кузава, В. Ляшенко, Ю. Найда, Т. Пятакова, В. Синьов, Н. Софій, М. Таланчук, В. Тищенко, О. Федоренко, О. Ферт, О. Чопік, Г. Шевцов.

Результати дослідження. На наше глибоке переконання, професійна підготовка неможлива без формування ціннісних аспектів щодо професійної діяльності особистості майбутнього фахівця.

Поширення і культивування у молодіжному середовищі західних цінностей, пріоритетів індивідуалізму, споживання, задоволення, безвідповідальності, в останні роки викликають серйозну занепокоєння в суспільстві. Як писав Е. Фромм, без системи координат, життєвих орієнтирів, ціннісних орієнтацій людина «може заблукати і втратити здатність діяти цілеспрямовано і послідовно ...» [32, с. 13], тому система ціннісних орієнтирів є важливою для професійної діяльності в цілому і тим більше для тих її видів, які мають безпосереднє відношення до такого об'єкта впливу, як особистість. Саме такою діяльністю є професія психолога, а ціннісна складова в ній — базова умова професійної підготовки молоді та її професійної реалізації.

Ціннісні орієнтації, цінності, ціннісні координати — поняття, що використовуються в соціальних науках. *Цінності* визначаються як «позитивна чи негативна значимість об'єктів або явищ навколишнього світу для людини, що визначається їх включеністю в сферу людської життєдіяльності. Критерії і способи оцінки цієї значимості отримують вираження в нормативних уявленнях, ідеалах, установках, цілях» [23, с. 13].

Цінність також визначається як соціально-історичне значення для суспільства і особистісний сенс для індивідів певних явищ. Визначається регулятивна функція цінностей: «цінності служать важливим

фактором регуляції поведінки особистості і взаємовідносин людей» [24, с. 442]. Розробка проблеми цінностей має тривалу традицію в філософії, до неї зверталися Ф. Brentano, М. Вебер, В. Виндельбанд, Ст. Вундт, Дильтей, Дж. Дьюї, К. І. Льюїс, Ф. Нодль, Ф. Таульсен, Алексис фон Мейнонн, М. Шюлер та ін.

Наприклад, у дослідженні М. Кагана показано: цінностей поза людиною і суспільством немає. Цінності розглядаються як особистісне ставлення людини до світу, що виникло на основі знання і власного досвіду [14, с. 66-67]. При цьому до цінностей автор відносить тільки позитивно- значущі події і явища, пов'язані з соціальним прогресом.

Відображаючись у свідомості, *цінності* набувають для людини особистісного сенсу – індивідуалізоване відображення дійсного відношення особистості до тих об'єктів, заради яких розгортається її діяльність, усвідомленого як «значення для мене» засвоєваних суб'єктом безособових понять про світ, включаючи поняття, вміння, дії і вчинки, що робляться людьми, соціальні норми, ролі, цінності та ідеали [24].

На соціальному рівні, стверджують Дж. Каправа, Д. Севрон, цінності відповідають принципам, що визначають права та обов'язки громадян.

Соціальні цінності відображають історію суспільства і кожне суспільство має переважаючі в ньому унікальні цінності. На індивідуальному рівні цінності пов'язані з критеріями або стандартами, які люди використовують при оцінці власних дій та дій інших людей, і тут поняття цінностей частково співпадає з поняттям стандартів поведінки.

При об'єднанні двох описаних рівнів аналізу цінності розглядаються як відображення загального соціального фонду, що передається всім індивідам

за допомогою численних агентів соціалізації, а на рівні окремої людини – як відображення уявлень і стандартів, складових життєвої філософії [15].

Психологія радянського періоду розглядала цінності в контексті вивчення спрямованості особистості, яка в різних концепціях позначали по-різному: як динамічна тенденція (С. Рубинштейн), сенсоутворюючий мотив (А. Леонтьєв), домінуюче відношення (С. Мясіщев, Б. Братусь), основна життєва спрямованість (Б. Ананьєв) і т. д.

Звертаючись до проблеми цінностей, А. Леонтьєв розглядав три форми існування цінностей, що переходять одна в іншу:

- як суспільний ідеал;
- як предметне втілення цих ідеалів у діяннях і творах конкретних людей;
- як мотиваційні структури особистості, які спонукають її до предметного втілення в поведінку і діяльність.

Вітчизняні науковці стверджують, що «... необхідно приділяти пильну увагу вузівській підготовці майбутніх психологів, які забезпечують умови для навчання ... «особливих» дітей, включаючи в базовий рівень знань і спеціальні компоненти професійної кваліфікації» [12, с. 18].

Розвиваючи *даний підхід* у системі підготовки майбутнього психолога до професійної діяльності, Д. Леонтьєв уточнює, що психологія апелює до вивчення саме особистісних цінностей, вони є «основними для внутрішнього світу людини та включають в себе своєрідним чином узагальнену зовнішню реальність, забарвлену тим сенсом, який вона має для людини [18, с. 26].

В свою чергу, ціннісні орієнтації виступають в якості основного компоненту в системі диспозицій особистості, провідного механізму соціальної регуляції поведінки особистості, її прилучення до цінностей суспільної свідомості і культури. Діяльнісний аспект даного феномену характеризується як стан готовності майбутнього психолога до визначеного способу дії, виражається в його орієнтації на ті чи інші цінності професійної діяльності. У структурі професійної діяльності майбутнього психолога ціннісні орієнтації демонструються в цілях, ідеалах, переконаннях, інтересах та пов'язані з пізнавальними і вольовими її сторонами.

Система ціннісних орієнтацій утворює змістову сторону майбутнього фахівця, виражає внутрішню основу її ставлення до дійсності, є її системоутворюючим компонентом внутрішньої структури особистості. Проявляючись у переконаннях, оцінках, мотивах і потребах особистості, ціннісні орієнтації багато в чому визначають поведінку і діяльність людини. Усвідомлення необхідності реалізації у своїй поведінці певної системи цінностей, стає джерелом розвитку гідності та соціальної активності особистості. На основі складених ціннісних орієнтацій здійснюється саморегуляція діяльності – людина свідомо вирішує поставлені перед ним завдання, здійснює вільний вибір рішення, стверджує в своїй діяльності ті чи інші соціально-моральні цінності.

Аналіз робіт, присвячених проблемі професійного розвитку майбутніх психологів, обґрунтовують роль і необхідність утвердження гуманістичних цінностей в освіті як основи соціально-морального і професійного розвитку особистості, які перетікають в систему ціннісних підстав професійної підготовки психологів в процесі становлення і розвитку професійної суб'єктності майбутніх психологів в інклюзивному середовищі. В ній диференціюються загально гуманістичні і професійні цінності. Причому,

беручи до уваги специфіку професійної діяльності психолога і його унікальний об'єкт (дитина), гуманістичні цінності в даному випадку є базовими.

До гуманістичних цінностей віднесено: цінність людини, цінність поваги до іншої людини і його унікального внутрішнього світу; цінність свободи, любові, творчості і т. д.; цінність відповідальності людини за себе, свої вибори і діяння; цінність події, спілкування, морально-гуманістичних відносин з іншими; культурно-історичні цінності та ін. В зазначену групу також включені культурно-історичні цінності, що сприяють усвідомленню студентами культурної та історичної вагомості регіону в культурно-історичному розвитку та сучасному контексті модернізації суспільства.

До специфічних професійних цінностей віднесено:

– *професійно-мисійні цінності*, пов'язані з усвідомленням ролі, призначення професії психолога в соціумі і тієї відповідальності, яка покладається на її носіїв (цінність служіння людям і допомоги їм в вирішенні їх проблем; цінність безперервного особистісного і професійного розвитку людини; цінність лідерства, трансформація дійсності і життєдіяльність інших людей);

– *інструментальні цінності*, що визначають найважливіші механізми реалізації професійної діяльності (цінність професіоналізму; цінність саморозвитку; цінність емпатії; цінність здоров'я людини у всіх його проявах; цінність рефлексії; цінність екологічних та конструктивних, розвиваючих відносин з клієнтами; цінність творчої діяльності, що розкриває потенціал людини);

– *професійно-статусні цінності*, які орієнтують майбутніх психологів на досягнення і підтвердження важливого положення в суспільстві (цінність професійної освіти; цінність побудови успішної кар'єри; цінність соціального статусу психолога, як фахівця).

Професійне становлення особистості майбутнього психолога представляє цілісний процес, що розгортається особливо у інклюзивному середовищі, включає найважливішу складову – формування системи професійних цінностей майбутнього фахівця. Професійні цінності суб'єкта формуються в навчально-професійному співтоваристві. Ставши студентом, молода людина попадає в освітній простір ЗВО зі сформованою системою цінностей, яка накладає певний відбиток на систему взаємовідносин його суб'єктів, виконання соціальних і навчально-професійних функцій, характер здійснення різних форм діяльності. Включення студента в систему взаємин з особливими дітьми обумовлює інтеріоризацію професійних цінностей освітньої системи.

В Україні *інклюзивне навчання* – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у закладах загальної середньої освіти на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей (Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 № 912). З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти інклюзивні освітні заклади повинні забезпечити використання існуючих ресурсів, партнерство з громадою, адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання до індивідуальних потреб дітей з особливими освітніми потребами.

Процес *інклюзії в освіті* – залучення дітей із особливими потребами та обмеженими можливостями за станом здоров'я до умов навчання в закладах загальної середньої освіти – існував в українському суспільстві завжди. Більш інтенсивно і чітко цей процес проявив себе наприкінці 90-х років. Саме в цей період спостерігається збільшення кількості дітей із особливими потребами в загальноосвітніх школах. Посилення цих тенденцій відбулося під впливом економічних факторів, і змін, які мають місце в українському суспільстві: спрямування у напрямку демократизації та розповсюдження ідей і принципів рівності на всі сфери суспільного життя. Важливим стимулом для розвитку інклюзивної освіти також стало безпосереднє поширення інформації, ідей, досвіду та практики інклюзії, що мали місце в західних та пострадянських країнах, як серед професійної спільноти, так і серед громадськості. Певний вплив має і загальне погіршення стану здоров'я українських дітей.

Найбільш універсальне визначення інклюзивної освіти як цілісного феномена, який передбачає рівний доступ до якісної освіти всіх осіб без винятку, надає ЮНЕСКО. *«Включена» освіта* – це такий підвид загальної освіти, при якому навчання стає доступною всім категоріям дітей, відповідаючи і задовольняючи всі їхні специфічні потреби. Такий підхід забезпечує можливості навчання дітей з особливими освітніми потребами.

При переході школи на інклюзивні принципи в навчанні освітній процес дає учням можливість сформувати необхідні їм компетенції відповідно до освітніх стандартів. Центральна фігура «включеної» освіти – дитина з особливими освітніми потребами. У педагогіці цей термін характеризує таких учнів, які в силу певних недоліків (фізичних, розумових, психічних) не можуть успішно опанувати шкільну програму, тому для них необхідно розробляти спеціальні методики, стандарти, переглядати зміст освіти. Поняття «дитина з обмеженими можливостями» прийшло в українську педагогіку з зарубіжної науки в 90-х рр. ХХ століття.

Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, що базується на забезпеченні основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Незважаючи на те, що вже багато що зроблено, проблема впровадження інклюзії в українську систему освіти не втрачає своєї актуальності. У процесі становлення інклюзивної освіти виявився ряд основоположних проблем, які потребують негайного вирішення. Багато з тих, хто є безпосереднім учасником інклюзивного освітнього процесу, зазначають, що він носить науково необґрунтований, скороспішний характер, руйнуючи систему спеціальної освіти, але не створюючи альтернативних умов для успішної соціальної адаптації та інтеграції осіб з обмеженими можливостями здоров'я в соціум [33, с. 11]. Було б помилкою вважати, що вчителі поодиночки можуть зробити школу інклюзивною. Важливо усвідомлювати, що реконструкція школи кидає виклик статус-кво шкільної та педагогічної освіти [33, с. 91].

Важливим фактором підвищення ефективності інклюзивного процесу в освіті є формування інклюзивної готовності викладацького складу, причому мову потрібно вести як про перепідготовку практикуючих вчителів, так і про готовність до роботи в умовах інклюзивної освіти студентів педагогічних вузів. Успіх інклюзії може опинитися під загрозою, якщо педагоги мають негативні уявлення про інклюзивну освіту «особливих» учнів [34, с. 93].

Упровадження в освітній процес педагогічних закладів вищої освіти (ЗВО) спеціальних дисциплін, як визначають Я. Баранець і В. Гладуш, – дуже важливий крок уперед, але прискорити весь процес можливо лише за допомогою перегляду й удосконалення системи післядипломної педагогічної освіти, яка включає: організацію методичної роботи в школі, навчально-методичне забезпечення, форми міжкурсового навчання, курси перепідготовки та підвищення кваліфікації, заочну форму навчання тощо [2].

Очевидним є той факт, що «особлива» дитина вимагає до себе підвищеної уваги від учителя, такі учні мають гостру потребу в індивідуальному і диференційованому підході до змісту адаптованих навчальних програм, підбору завдань, організації освітнього простору, режиму занять. Тому працювати в інклюзивному класі однозначно складніше, ніж в звичайному. Майстерність вчителя-психолога і полягає в такому вибудовуванні освітнього процесу, щоб кожен учень міг проявити свої здібності, почерпнути для себе максимум нових знань і повністю задовольнити свої освітні потреби.

Натомість, аналіз тенденцій розвитку інклюзивної освіти в Україні дозволяє виявити перешкоди на шляху її впровадження в масштабах держави в цілому, а також на рівні самого освітнього закладу і свідомості окремо взятого індивіда. Багато дослідників (С. Альохіна [1,3], Н. Проніна [23], Т. Зимнухова [13], С. Губіна [10], Т. Кожекіна [16], Л. Воденнікова [8], Покріна О. [22], Хомутова М. [29] та ін.) на перше місце серед перешкод щодо запровадження інклюзивної освіти ставлять невідповідність педагогічних кадрів: «... робота вчителя, психолога в інклюзивну класі виходить за рамки традиційної діяльності, властивої педагогам загальноосвітніх шкіл, тісно переплітається з різними видами психолого-педагогічної діяльності: соціально-педагогічної, реабілітаційної, консультативно-діагностичної, психотерапевтичної, корекційної та ін. »[9, с. 146]. Багато спеціалістів не мають досвіду не тільки викладання, а й спілкування з дітьми з патологією в розвитку, тому, стикаючись у своїй практиці з «особливими» учнями, вчителі відчувають страх, невпевненість в тому, що вони впораються з покладеними на них додатковими функціями. Їх професійні погляди часто бувають глибоко вкоріненими, устаткованими в процесі трудової діяльності. Педагогів потрібно переконати відкритися прогресивним ідеям, великим можливостям інклюзивних процесів в освіті. Важливо донести до їх свідомості думку про те, що в кінцевому підсумку від позитивних змін в інклюзивному середовищі виграють всі: і діти, і їхні родичі, і школа, і самі спеціалісти. Заходи по інтеріоризації інклюзивних цінностей необхідно проводити як з уже практикуючими педагогами, так із майбутніми фахівцями на етапі їх професійного навчання.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що професійні цінності майбутнього психолога спрямовані на формування особистісно-професійного ставлення до навколишнього світу і формують аксіологічну спрямованість професійної діяльності в інклюзивному середовищі.

На сучасному етапі розвитку суспільства важливого значення набуває проблема інклюзивної освіти. Це пов'язано, насамперед, з тим, що число дітей, які мають психофізичні розлади, значно зростає, крім того, простежується тенденція до виявлення психофізіологічних порушень у кожній окремій дитині. Навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я в сучасних школах є перспективним підходом до освітнього процесу у вітчизняній освіті.

Схарактеризовані ціннісні аспекти професійної підготовки майбутніх психологів інтегруються в організаційну культуру інклюзивного середовища; реалізуються у стосунках викладачів і студентів в умовах освітньої, наукової, позааудиторної і квазіпрофесійної діяльності; у взаємині студентів різних курсів і т.д.

Особлива увага повинна приділятися безпосередньому усвідомленню цінностей, що формуються на засадах людяності, толерантності, розуміння і духовності, особливо необхідних майбутнім практичним психологам для професійної діяльності в інклюзивному середовищі.

References

1. Абрамова, Н. А. Підготовка педагогічних кадрів для забезпечення інклюзивної освіти в Республіці Саха (Якутія). *Інклюзивна освіта: методологія, практика, технологія: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*; Моск. гір. психол.-пед. ун-т; редкол.: С. В. Альохіна. Москва, 2011. С. 225-227.
Abramova, N. A. (2011). Pidhotovka pedahohichnykh kadriv dlia zabezpechennia inkluzyvnoi osvity v Respublitsi Sakha (Iakutiia) [Training of pedagogical staff for inclusive education in the Sakha Republic (Yakutia)]. *Inkluzyvna osvita: metodolohiia, praktyka, tekhnolohiia: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf.*; Mosk. hir. psykhol.-ped. un-t; redkol.: S.V. Alohina. Moskva.
2. Альохіна, С. В. Принципи інклюзії в практиці освіти. *Аутизм і порушення розвитку*. 2013. №1 (40). С. 1–6.
Alohina, S.V. (2013). Pryntsypy inkluzii v praktytsi osvity [Principles of inclusion in the practice of education]. *Autyzm i porushennia rozvytku* [Autism and developmental disorders]. №1 (40).
3. Альохіна, С. В. Підготовка педагогічних кадрів для інклюзивної освіти. *Педагогічний журнал Башкортостану*. 2013. №1 (44). С. 26–32.
Alohina, S. V. (2013). Pidhotovka pedahohichnykh kadriv dlia inkluzyvnoi osvity [Training of pedagogical staff for inclusive education]. *Pedahohichnyi zhurnal Bashkortostanu* [Pedagogical journal of Bashkortostan].
4. Ахметжанова Г. В. Емпіричне дослідження рівня розвитку педагогічної функції майбутнього педагога. *Вісник Самарського державного технічного університету. Серія: Психолого-педагогічні науки*. Самарський державний технічний університет. 2014. №3 (23). С. 13–18.
Akhmetzhanova, H.V. (2014). Empirychne doslidzhennia rivnia rozvytku pedahohichnoi funktsii maibutnoho pedahoha [An empirical study of the level of development of the pedagogical function of the future teacher]. *Visnyk Samarskoho derzhavnogo tekhnichnogo universytetu. Seria: Psykholoho-pedahohichni nauky* [Bulletin of Samara State Technical University. Series: Psychological and Pedagogical Sciences]. Samarskyi derzhavnyi tekhnichni universytet.
5. Богданов Е. Н., Иванов Р. П., Шишкіна Е. А. До питання про динаміку ціннісних орієнтацій молоді в системі вищої освіти. *Юридична психологія*. 2011. № 1. С. 73–78.
Bohdanov E. N., Ivanov R. P., Shyshkina E. A. (2011). Do pytannia pro dynamiku tsinnisnykh oriientsatsii molodi v systemi vyshchoi osvity [The question of the dynamics of value orientations of young people in the higher education system]. *Yurydychna psykholohiia* [Legal psychology].
6. Братусь Б. С. Психологія. Моральність. Культура. Москва : Менеджер. Роспедагенство, 1994.
Bratus, B. S. (1994). Psykholohiia. Moralnist. Kultura. [Psychology. Morality. Culture]. Moskva : Menedzher. Rospedahenstvo.
7. Буякас Т. М. Основания и условия професси-онального становления студентов-психологов. *Вестник Моск. гос. ун-та. Сер. 14. Психология*. 2005. № 2. С. 7–17.
Buiakas, T.M. (2005). Osnovanyia y uslovyia professy-onalnoho stanovleniya studentov-psykholohov [The grounds and conditions for the professional development of student psychologists]. *Vestnyk Mosk. hos. un-ta. Ser. 14. Psykholohyia*.
8. Воденнікова Л. А. Формування професійних ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів-дефектологів: дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Челябінськ, 2015. 193с.
Vodennikova, L. A. (2015). Formuvannia profesiinykh tsinnisnykh oriientsatsii maibutnykh pedahohiv-defektolohiv [Formation of professional value orientations of future educators-defectologists]: dys. kand. ped. nauk: 13.00.08 / Cheliabinsk.
9. Герасименко Ю. А. Професійно-особистісна готовність педагога до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Педагогічна освіта в Росії*. 2015. № 6. С.145 -150.
Herasymenko, Yu.A. (2015). Profesiino-osobystisna hotovnist pedahoha do roboty v umovakh inkluzyvnoi osvity [Professional and personal readiness of the teacher to work in the conditions of inclusive education]. *Pedahohichna osvita v Rosii* [Teacher education in Russia].
10. Губіна, Е. В. Підготовка майбутніх вчителів до роботи з особливими дітьми в умовах інклюзивної освіти. *Інша освіта: взаємодія суспільства, сім'ї та освітніх організацій в епоху змін: наукові матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції*. М.: Крила, 2014. С. 45–49.
Hubina, E.V. (2014). Pidhotovka maibutnykh vchyteliv do roboty z osoblyvymy ditmy v umovakh inkluzyvnoi osvity [Preparing future teachers to work with special children in inclusive education]. *Insha osvitu: vzaiemodiia suspilstva, sim'i ta osvitnikh orhanizatsii v epokhu zmin* [Other education: the interaction of society, family and educational organizations in an age of change]: naukovy materialy I Mizhnarodnoy naukovy-praktychnoy konferentsii. M.: Kryla.

11. Деркач А. А. Методологічні та прикладні проблеми навчання студентів-психологів. *Акмеологія*. 2014. № 1 (49). С. 6–15.
Derkach, A. A. (2014). Metodolohichni ta prykladni problemy navchannia studentiv-psykholohiv [Methodological and applied problems of training of students-psychologists]. *Akmeolohiia [Acmeology]*.
12. Ємельянова, Т.В. Теоретичні аспекти формування правової компетентності майбутніх педагогів у сфері інклюзивної освіти: специфіка професійної компетентності. *Вісник гуманітарного інституту ТГУ*. 2014. №2 (16). С. 15–18.
Yemelianova, T.V. (2014). Teoretychni aspekty formuvannia pravovoi kompetentnosti maibutnix pedahohiv u sferi inkluzyvnoi osvity: spetsyfika profesiinoi kompetentnosti [Theoretical Aspects of Forming the Legal Competence of Future Educators in Inclusive Education: The Specificity of Professional Competence]. *Visnyk humanitarnoho instytutu THU*.
13. Зімнухова, Т. Ю., Кожекіна Т. В., Кондратьєва В. В. Формування інклюзивної компетентності майбутніх педагогів як складової їх професійної компетентності. *Наукові дослідження в освіті: педагогіка, психологія, економіка*. 2011. № 4. С. 22–28.
Zimnukhova, T. Yu., Kozhekina T. V., Kondratieva V. V. (2011). Formuvannia inkluzyvnoi kompetentnosti maibutnix pedahohiv yak skladovoi yikh profesiinoi kompetentnosti [Formation of inclusive competence of future teachers as a component of their professional competence]. *Naukovi doslidzhennia v osviti: pedahohika, psykholohiia, ekonomika [Scientific research in education: pedagogy, psychology, economics]*.
14. Каган М. С. Філософська теорія цінності. СПб., 1997. 284 с.
Kahan, M. S. (1997). *Filosofska teoriia tsinnosti [Philosophical theory of value]*. SPb.
15. Каправа, Дж., Севрон, Д. (2003). Психологія особистості. СПб.: Пітер, 2003.
Kaprava Dzh., Sevron D. *Psykholohiia osobystosti [Psychology of personality]*. SPb.: Piter.
16. Кожекіна, Т.В. Підготовка педагогічних кадрів для інклюзивної практики. *Наукові дослідження в освіті: педагогіка, психологія, економіка*. 2013. №: 6. С. 52–56.
Kozhekina, T.V. (2013). Pidhotovka pedahohichnykh kadriv dlia inkluzyvnoi praktyky [Training of pedagogical staff for inclusive practice]. *Naukovi doslidzhennia v osviti: pedahohika, psykholohiia, ekonomika [Scientific research in education: pedagogy, psychology, economics]*.
17. Карпушина Л. В., Капцов А. В. Многомерная модель ценностно-ориентационной структуры личности. *Известия Самарского научного центра РАН*. Самара : Изд-во СНЦ РАН, 2003. С. 93–101
Karpushyna, L.V., Kaptsov, A.V. (2003). Mnohomernaia model tsennostno-oryentatsyonnoi strukturu lychnosti [Multidimensional model of the value-orientational structure of personality]. *Yzvestyia Samarskoho nauchnogo tsentra RAN*. Samara : Yzd-vo SNTs RAN.
18. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. Москва: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1981
Leontev, A.N. (1981). *Problemy razvytyia psykhyky [Problems of development of the psyche]*. Moskva: Yzd-vo Mosk. hos. un-ta.
19. Миронова М. Н. Про «нову» культуру: чи справді вона необхідна для організації життя молоді? URL : <http://pchelki.org.ru/index.php/articles/73-2014-07-18-11-04-55>.
Myronova, M. N. Pro «novu» kulturu: chy spravdi vona neobkhdna dlia orhanizatsii zhyttia molodi [About the "new" culture: is it really necessary for organizing young people's lives]. Retrieved from: <http://pchelki.org.ru/index.php/articles/73-2014-07-18-11-04-55>.
20. Мухаметзянова Ф. Р., Аксьонова Р. В. Феномен суб'єктності студента і курсанта: сучасний погляд на проблему. *Прикладна юридична психологія*. 2015. № 1. С. 10-20.
Mukhametzianova, F. R., Aksonova, R. V. (2015). Fenomen subiektnosti studenta i kursanta: suchasnyi pohliad na problem [The phenomenon of student and cadet subjectivity: a modern perspective on the problem]. *Prykladna yurydychna psykholohiia [Applied Legal psychology]*.
21. Плаксина, Л. І. Інклюзивна освіта (спільне навчання) осіб з обмеженими можливостями здоров'я: проблеми та шляхи їх вирішення. *Інклюзивна освіта. Індивідуалізація супроводу дітей з обмеженими можливостями здоров'я: матеріали Всеросійської науково-практичної конференції (9 лютого 2016 р): відп. за випуск: Л. Б. Осипова, Е. В. Плотникова. Челябінськ: Вид-во Челяб. держ. пед. ун-ту, 2016. С. 9–19.*
Plaksyna, L.I. (2016). Inkluzyvna osvita (spilne navchannia) osib z obmezhenymy mozhlyvostiamy zdorov'ia: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Inclusive education (coeducation) for people with disabilities: problems and solutions]. *Inkluzyvna osvita. Indyvidualizatsiia suprovodu ditei z obmezhenymy mozhlyvostiamy zdorov'ia [Inclusive education. Individualized support for children with disabilities]: materialy Vserosiiskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (9 liutoho 2016 r): vidp. za vypusk: L. B. Osypova, E.V. Plotnykova. Cheliabinsk: Vyd-vo Cheliab. derzh. ped. un-tu.*

22. Покріна, О. В. Актуальні проблеми підготовки кадрових ресурсів в реалізації інклюзивної освіти. *Інклюзивна освіта: інноваційні проекти, методика проведення, нові ідеї: збірник науково-методичних матеріалів* / під наук. ред. А. Ю. Белогурова, О. Е. Буланової, Н. В. Полікашевой Москва: Видавництво «Супутник +», 2015. С. 33-36.
Pokrina, O. V. (2015). Aktualni problemy pidhotovky kadrovyykh resursiv v realizatsii inkluzyvnoi osvity [Actual problems of training human resources in the implementation of inclusive education]. *Inkluzyvna osvita: innovatsiini proekty, metodyka provedennia, novi idei* [Inclusive education: innovative projects, methodology, new ideas]: zbirnyk naukovo-metodychnykh materialiv / pid nauk. red. A.Yu. Belohurova, O. E. Bulanovoi, N.V. Polikashvoi Moskva: Vydavnytstvo «Sputnyk +».
23. Проніна, Н. А. Підготовка майбутніх вчителів до роботи в інклюзивній середовищі на прикладі дисциплін психологічного циклу. *Молодий вчений*. 2014. №7. С. 287-289.
Pronina, N. A. (2014). Pidhotovka maibutnykh vchyteliv do roboty v inkluzyvnoi seredovyshchi na prykladi dystsyplin psykhologichnoho tsyклу [Preparing future teachers to work in an inclusive environment as an example of the disciplines of the psychological cycle]. *Molodyi vchenyi* [Young scientist].
24. Психологічний словник / під заг. ред. А. В. Петровського, М. Р. Ярошевського. М., 1990.
Petrovskiy A.V. Yaroshevskiy M.R. (1990). Psykhologichnyi slovnyk [Psychological Dictionary]. M.
25. Російський енциклопедичний словник : у 2 кн. Москва : Велика російська енциклопедія, 2000. Кн. 2.
Rosiiskiy entsyklopedychniy slovnyk [Russian Encyclopedic Dictionary]: u 2 kn. Moskva : Velyka rosiiska entsyklopediia, 2000. Kn. 2.
26. Сластенин С. А. Психологія і педагогіка. Москва : Академія, 2003. 465 с.
Slastenyn S. A. (2003). Psykhologhiia i pedahohika [Psychology and pedagogy]. Moskva : Akademiia.
27. Слободчиков В. И., Исаев Е. И. Антропологический принцип в психологии развития. *Вопросы психологии*. 1998. № 8. С. 3–17.
Slobodchikov, V. Y., Ysaev E.Y. (1998). Antropolohycheskyi pryntsyv v psykhologhyi razvytyia [Anthropological principle in developmental psychology]. *Voprosy psykhologhyi* [Psychology Issues].
28. Слободчиков В. И. Духовні проблеми людини в сучасному світі. *Педагогіка*. 2008. № 9. С. 33-39.
Slobodchikov, V. I. (2008). Dukhovni problemy liudyny v suchasnomu sviti. *Pedahohika*.
29. Хитрюк В. В. Інклюзивна готовність як етап формування інклюзивної культури педагога: структурно-уровневий аналіз. *Вісник Брянського державного університету*. 2012. №1: Загальна педагогіка. Професійна педагогіка. Психологія. Приватні методики. С. 80-84.
Khytriuk, V. V. (2012). Inkluzyvna hotovnist yak etap formuvannia inkluzyvnoi kultury pedahoha: strukturno-urovnevyy analiz [Inclusive readiness as a stage in forming an inclusive teacher culture: a structural-level analysis]. *Visnyk Brianskoho derzhavnoho universytetu* [Bulletin of the Bryansk State University]. №1: Zahalna pedahohika. Profesiina pedahohika. Psykhologhiia. Pryvatni metodyky.
30. Фельдштейн Д. И. Людина в сучасному світі: тенденції та потенційні можливості розвитку. Воронеж : МПСИ ; МОДЕК, 2008.
Feldshtein, D. I. (2008). Liudyna v suchasnomu sviti: tendentsii ta potentsiini mozhlyvosti rozvytku [Man in the modern world: trends and potentials for development]. Voronezh : MPSY ; MODEK.
31. Якість життя: проблеми системного наукового обґрунтування : матеріали Міжнар. навч.-практ. конф. (Ліпецьк, 20-22 березня 2000 р.). Ліпецьк : Чи-пецкий держ. пед. ун-т, 2000. С. 15-25.
Yakist zhyttia: problemy systemnoho naukovooho obgruntuvannia [Quality of life: problems of systematic scientific substantiation]: materialy Mizhnar. navch.-prakt. konf. (Lypetsk, 20-22 bereznia 2000 r.). Lypetsk : Chy-petskyi derzh. ped. un-t.
32. Фромм Е. Мати чи бути? Мінськ : Харвест, 2014.
Fromm E. (2014). Maty chy buty [To be or to be]? Minsk : Kharvest.
33. Mariga, L., McConkey R., Myezwa H. Inclusive Education in Low Income Countries: A resource book for teacher educators, parent trainers and community development workers. Atlas Alliance and Disability Innovations Africa Cape Town, 2014. URL: http://www.eenet.org.uk/resources/docs/Inclusive_Education_in_Low_Income_Countries.pdf. (Дата звернення 24.01.2019)
34. Prakash, S. Inclusion of Children with Hearing Impairment in Schools : A Survey on Teachers 'Attitudes, URL: <http://dcidj.org/article/view/117/88>. (Дата звернення 04.02.2019)

Sholokh E.

ORCID 0000-0002-5356-3419

Lecturer of the Department of Pedagogy and Methodology
Teaching History and Social Disciplines,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: osholoh72@gmail.com

VALUABLE ASPECTS OF PREPARATION OF FUTURE PSYCHOLOGISTS FOR ACTIVITIES IN AN INCLUSIVE ENVIRONMENT

The purpose of the article is to reveal the value aspects of preparing future psychologists for activities in an inclusive environment.

Methodology. The introduction of the idea of inclusion into the modern educational system has given an impetus to the rethinking of the value aspects of preparing future psychologists for professional activity in an inclusive environment. Traditionally, in Ukraine, a psychologist is not just a repeater of ideas of psychological education, but also a specialist in the implementation of new ideas in any vector of the system of personality development. Inclusive education, penetrating the educational practice, demands new competencies, innovative forms of organization of pedagogical activity, high level of professional and pedagogical culture of the future psychologist.

The principles of understanding the importance of the process of preparing future psychologists for activities in an inclusive environment are based on humanism, the development of intelligence and creative abilities, the balance of intellectual, ethnic, emotional and physiological components of each personality. The psychologist is given a special, crucial role in the implementation of the mechanism of inclusion. The quality of an inclusive educational process depends on one's own pedagogical position, personal orientation to the humanistic values of teaching and upbringing.

However, the methods of formation of life values, competences, emotional stability, tolerance, reflection, empathy and psychological readiness of future psychologists of educational institutions to implement scientific approaches, principles, methods, forms of inclusive education implementation remain poorly understood. These components of successful inclusive education should be laid at the stage of professional training of future psychologists in terms of master's training. This raises the problem of making changes to the content of the program of professional training of pedagogical personnel, which should be involved as early as possible in professional activity, especially its practical orientation.

Scientific novelty. In the process of reforming education, the priority has been to create an educational environment for students with disabilities, enabling children with disabilities to lead a full-fledged lifestyle. In response to the challenges of society, the most urgent problem is the provision of inclusive schools with professional staff: the modern school psychologist must not only have a variety of psychological and pedagogical skills, but also be educated personality, able to understand the socio-cultural situation, have a high level of morale, have a high level of care, the true purpose of his life.

Valuable aspects of the training of future psychologists for activities in inclusive environment are revealed in the article, make it possible to understand the essence of professional values, which are defined as the positive or negative significance of objects or phenomena of the outside world for a person in the context of his professional activity. It is emphasized that for the subject professional values become the regulators of professional activity and relationships with colleagues and clients.

Conclusions. The professional values of the future psychologist are formed in the professional environment, in the process of educational-professional, quasi-professional and other forms of activity as a result of the internalization of professional values in the process of realization of educational standards of higher education.

Keywords: values, value orientations, subjects of professional activity, inclusive learning, inclusive environment.

Стаття надійшла до редакції: 27.01.2020

Рецензент: Г. Тимошко – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, управління, адміністрування та соціальної роботи ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України